

РОЛЬ НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В РЕАЛІЗАЦІЇ МУЗЕЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОГРАМ І ПРОЄКТІВ

О. В. Караманов

Проаналізовано характерні ознаки та принципи побудови навчального середовища у музеї та навколумузейному середовищі – школі, доквітлі. Досліджено методи педагогічної взаємодії вчителя та музейного працівника з учнями різного віку. Визначено особливості впровадження у музеї просвітницьких, навчальних та рекреаційних програм і проєктів.

Ключові слова: навчальне середовище, музей, комунікація, навчання, метод, освітні програми та проєкти.

Караманов А. В. Роль учебной среды в реализации музейно-педагогических программ и проєктов

Проанализированы характерные признаки и принципы построения учебной среды в музее и околумузейной среде – школе, окружающей среде. Исследованы методы педагогического взаимодействия учителя и музейного работника с учащимися разного возраста. Определены особенности внедрения в музей просветительских, учебных и рекреационных программ и проєктов.

Ключевые слова: учебная среда, музей, коммуникация, обучение, метод, образовательные программы и проєкты.

Karamanov O. V. The Role of the Learning Environment in the Realization of the Museum and Educational Programs and Projects

The author of the article analyses characteristics of effective teaching environment in the space of the museum, schools and the environment. He defines principles of teaching environment and methods of interaction with students of different ages. The features of realization of educational, recreational and educational programs and projects at the museum are analyzed.

Keywords: learning environment, museum, communication, learning, method, educational programs and projects.

Постановка проблеми. У процесі актуальних змін у галузі освіти та розвитку педагогічної науки вагоме значення приділяється формуванню суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між учителем і учнем, найважливішими показниками досягнення яких є психологічно комфортна атмосфера на занятті і створення ефективного навчального середовища.

Навчальне середовище – це дієвий механізм якісних змін у формуванні умінь і навичок учня, система найважливіших чинників, від яких залежать освіта й розвиток особистості.

Вивчення особливостей організації навчального середовища шляхом побудови ефективних дидактичних стратегій дає змогу по-новому поглянути на можливі практичні форми його створення. Це важливо, коли йдеться про розроблення авторських проєктів і програм у площині

взаємодії музею з академічною і неформальною освітою.

Актуальність дослідження зумовлена дедалі більшою популярністю проєктної діяльності музеїв, яка діяльність дає змогу відійти від стереотипів музейної практики, допомагає фахівцям музейної справи змінити стиль праці з відвідувачами, підвищити власну кваліфікацію, використовувати нові канали фінансування та, власне, формувати "новий образ" музею.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначені питання були предметом наукових пошуків А. Бойка, Т. Белофасової, А. Василенка, Л. Гайди, Є. Кисельова, Л. Лучко, Н. Пусепліної, Б. Столярова, М. Юхневич, Л. Шляхтіної та інших дослідників, які зосереджували увагу на різному "наповненні" музейних програм і проєктів відповідно до призна-

чення та цільової аудиторії, проте не наголошували на ролі середовища навчання у процесі їх реалізації.

Формулювання цілей статті. Сучасний музей є живим динамічним організмом, що прагне розвиватися відповідно до актуальних суспільних та часових змін і здатен виконувати не лише просвітницьку та інформаційну, а й навчально-комунікаційну функцію. Мета нашого дослідження – проаналізувати особливості формування навчального середовища у музеї та навколomuзейному просторі під час реалізації спільних із закладами освіти проєктів і програм. Головну увагу ми приділимо загальним аспектам організації середовища навчання, не зосереджуючись на конкретних прикладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Музейно-педагогічні проєкти та програми уможливають розуміння музею як центру важливої комунікації між людьми, обміну досвідом та враженнями. Зокрема, вони передбачають творчу співпрацю музейного і шкільного педагогів, а також урізноманітнюють педагогічну взаємодію у музейному просторі.

Простір музею створюється у процесі ознайомлення з музейною експозицією завдяки комунікації з музейними експонатами. Важлива роль при цьому належить музейній педагогіці, яка формує образ музейного простору завдяки індивідуальним психологічним рисам і властивостям відвідувачів, їх ставленню до експонатів та інтерактивному діалогу.

Саме тому музейну педагогіку можна розглядати як високотехнологічний процес, що реалізується у спеціально створеному середовищі, побудованому на основі принципів діалогу. Це середовище характеризується комплексністю, тому що включає не лише музейні експозиції, а й студії, спеціальні аудиторії, майстерні, навколomuзейний простір [6, с. 73].

Організація процесу навчання у просторі музею має і активних прихильників, і скептиків, адже, з одного боку, музей – поважна академічна установа, з іншого – заклад, максимально відкритий для всіх відвідувачів.

Особливу увагу привертають різні форми організації музейних програм і проєктів, що зумовлено інноваційною освітньою політикою музею.

Перші дві форми, науково обґрунтовані ще на початку ХХ ст. у працях німецьких учених Г. Фройденталя і А. Рейхвейна, мали логічне продовження у відомих блоках-концепціях російського дослідника Б. Столярова під назвами "Школа у просторі музею" та "Музей у просторі школи", що відображають систему взаємодії та співробітництва музею і навчального закладу. Перший блок характе-

ризує освітні заходи, у процесі яких учні засвоюють зміст культури та мистецтва на основі музейної експозиції. Другий включає проведення музейними працівниками в школі лекційної роботи та факультативних навчальних курсів, що відбивають специфіку конкретного музею [5, с. 158–159].

Очевидно, що цим блокам головно притаманний просвітницький та навчальний характер. У процесі реалізації просвітницьких проєктів актуалізується інформація про культурні традиції, видатні постаті, цікаві факти і явища, що відображені у музейних експонатах і стали символами тієї чи іншої епохи.

Загалом, зіставляючи школу і музей, можна порівняти їх за критеріями інституціональних, методологічних, середовищних, інструментальних та формально-регламентних відмінностей. Урахування цих відмінностей якнайкраще дає змогу забезпечити реалізацію відповідних форм і методів педагогічної взаємодії з учнями.

Так, інституціональні відмінності позиціонують школу як місце здобуття обов'язкової освіти відповідно до затверджених навчальних програм. Водночас музей передбачає свободу вибору, обмежену лише можливостями колекції та творчим потенціалом співробітників.

Суть методологічних відмінностей полягає в тому, що школа зосереджується на інформаційному поданні матеріалу, а музей – на чуттєво-емоційному та діяльнісному підходах до його представлення.

Середовищні відмінності передбачають, що для школи властиве стаціонарно-універсальне середовище, а для музею – предметно-просторове із можливістю постійного конструювання. Відповідно до інструментальних відмінностей школа застосовує вербальний принцип, а музей орієнтується на наочно-евристичний. Формально-регламентні відмінності визначають для школи урок як основну форму взаємодії, а для музею – гнучкий вибір форм, що регулюються поставленими завданнями й запитам аудиторії [2, с. 38].

Однак, вивчаючи зазначені відмінності, можна помітити деяку невідповідність. Зокрема, у школі застосовуються і вербальні (словесні), і наочні методи подання навчального матеріалу, а у процесі сучасного уроку використовуються інтерактивні дидактичні методи. Коли мова йде про навчальні музейно-педагогічні програми, взаємодія з відвідувачами має дидактичну спрямованість та відповідні алгоритми виконання, зумовлені формами і методами роботи з конкретно визначеною музейною аудиторією.

Третю можливу форму організації музейних програм і проектів, на нашу думку, можна співвіднести з концепцією "learning environments" (англ. – "навчальне середовище"), що відображає соціальні, фізичні та психолого-педагогічні умови організації безперервного навчально-виховного процесу у довкіллі. Згідно із цією концепцією, музей не повинен обмежуватися організацією навчального середовища у своєму просторі, а має "виходити за свої межі" і формувати новий навколomuзейний простір. Це твердження стосується, зокрема, простору школи, а також довкілля (наприклад, простору міста), що передбачає наявність контекстуальних умов для ефективної організації педагогічної взаємодії. Зазначена форма має не лише просвітницький і навчальний, а й рекреаційний характер, що уможливорює ненав'язливе формування цікавого й емоційно насиченого дидактичного середовища, побудованого на засадах неформальної освіти.

Найкращим способом реалізації таких ідей є, без сумніву, "модернізована й удосконалена" екскурсія, яка поза своїм головним інформаційним призначенням може включати низку комунікаційних аспектів.

На думку дослідників, навколomuзейний простір формується завдяки особливому комунікативному полю музейної експозиції, яка включає: власне будинок музею, що може бути історичною пам'яткою; міський ландшафт, оскільки музей завжди перебуває у певному просторово-інформаційному контексті і водночас є його інформаційним центром; інтер'єр музею, що разом з архітектурою будинку створює завершений образ експозиції; музейні предмети, або "меморії", що є інформаційно наповненими об'єктами [4, с. 67].

Музейно-педагогічні програми і проекти впроваджуються шляхом застосування різноманітних маршрутів, проєктованих мандрівок, "сіті-квестів", фестивалів тощо з обов'язковим переміщенням у межах відповідного історичного середовища та комбінуванням різних видів педагогічної взаємодії.

Створення музейного проєкту є творчою, інноваційною діяльністю, що передбачає глибокий аналіз тієї чи іншої теми, формулювання актуальних завдань роботи з відвідувачами, урахування різних моделей участі музеїв у вирішенні освітніх, педагогічних та культурологічних завдань.

Як правило, більшість музейних проєктів реалізуються у музейно-педагогічних програмах, що мають важливе виховне й розвивальне значення. Зокрема, під час використання у роботі з дитячою

аудиторією означені програми сприяють вихованню її естетичних смаків, розвитку уяви, фантазії, здібностей до творчої діяльності, позитивно впливають на асоціативне мислення.

Повертаючись до змісту музейних програм і проєктів, зазначимо, що вони забезпечують якісно краще розуміння музейного простору з позицій його доступності й адаптованості для різновікової аудиторії, гуманістичної спрямованості та привабливості, а загалом слугують єдиній меті – сприяти активізації просвітницької, навчальної та рекреаційної місії сучасних музеїв.

У ході підготовки таких програм важливо враховувати профільність музею, тематичну спрямованість його експозиційних залів, потенційний склад аудиторії за умови зв'язку із соціальними та культурологічними програмами, активно-діяльнистого підходу до учасників, використання музейних предметів як джерела знань і засобу виховного впливу, поступового ускладнення видів діяльності учасників, урахування особливостей музейного середовища та обізнаності із психологічною настановою особистості [1, с. 6–7].

Усі вищенаведені форми роботи відзначаються і різноманітністю, і конкретною спрямованістю. Вони доповнюють, глибше розкривають, урізноманітнюють педагогічну взаємодію у просторі музею, формуючи навчальне середовище, покликане забезпечити реалізацію навчальних, виховних та розвивальних цілей.

Навчальне середовище у проаналізованих нами контекстах базується на загальнодидактичних принципах, серед яких насамперед можна виокремити принципи діалогу, інтерактивності, інтегративності, емоційності та комплексності.

Принцип *діалогу* забезпечує найбільш ефективну взаємодію музейного педагога та відвідувача у процесі осмислення різноманітних фактів, явищ, культурно-історичних подій. Діалог передбачає звернення до принципів:

- ♦ *інтерактивності* (зумовлює активну взаємодію відвідувача у просторі музею із середовищем, історичною пам'яткою, музейним педагогом та своїми колегами);

- ♦ *інтегративності* (дає змогу музейному педагогу виявити інтегрований зміст музейних предметів (міждисциплінарні зв'язки історії, літератури, етики, мистецтва, художньої культури тощо) та узгодити його з процесами засвоєння знань, умінь, навичок, формування й розвитку особистості);

- ♦ *емоційності* (реалізує ефективну комунікацію з відвідувачами з урахуванням їх емоційно-чуттєвого стану і надає змогу музейному педагогу глибше пізнати аудиторію);

♦ *комплексності* (передбачає застосування музейним педагогом знань із різних галузей діяльності людини та оптимальний вибір способів (методів, прийомів) їх практичного застосування для розв'язання поставлених завдань) [3, с. 35–36].

Розглядаючи методи навчання, важливо наголосити на їх варіативності та широких можливостях застосування. Наприклад, коли мова йде про комбінування та узгодження засадничих цілей музейного проекту або програми з індивідуальними та віковими особливостями відвідувачів, їх належністю до певної соціальної групи та рівнем мотивації до відвідування музею.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. На основі викладеного можна визначити особливості, притаманні музею як можливому "конструктору" різних контекстів навчального середовища, – від споглядання й рефлексії до активного "занурення" й комунікації. Зокрема, мова йде про можливість моделювання різних навчальних ситуацій у музеї; створення психологічно комфортної атмосфери; забезпечення ефективної співпраці вчителя і музейного працівника з учнями з обов'язковим урахуванням індивідуальних та вікових особливостей розвитку школярів. Ефективна реалізація означених особливостей діяльності музею найкраще забезпечується під час створення – внутрішньомузейного, і навколomuзейного просторів, що взаємопов'язані між собою і слугують ефективним джерелом комунікації.

Отже, музейно-педагогічні програми і проекти розкривають нове бачення й розуміння музейної педагогіки та музейної дидактики, характерної для сучасної епохи Web 2.0., коли навчання притаманні надзвичайно широкий контекст та ідентифікація з усіма сферами життєдіяльності людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру : автореф. дис... канд. пед. наук / Т. Ю. Белофастова. – К.: КНУКіМ, 2003. – 17 с.
2. Гафар Т. В. Образовательная деятельность как направление развития социальной функции музея / Т. В. Гафар // Вопросы культурологии. – 2007. – № 10. – С. 37–39.
3. Караманов О. В. Музей – ВНЗ: принципи побудови інтегрованого заняття / О. В. Караманов // Матеріали звітних наукових конференцій кафедри загальної та со-

ціальної педагогіки. – Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – Вип. 10. – С. 33–36.

4. Кряжевских М. Ю. Модель коммуникационного пространства музея / М. Ю. Кряжевских // Вестник Челябинского государственного университета. – 2012. – № 4 (258). – Вип. 23 (Философия. Социология. Культурология). – С. 64–67.

5. Столяров Б. А. Музейная педагогика. История, теория, практика: учеб. пособие / Б. А. Столяров. – М.: Высш. шк., 2004 – 216 с.

6. Столяров Б. А. Музейная педагогика как область университетского знания / Б. А. Столяров // Музеи России: поиски, исследования, опыт работы. – СПб.: [б. и.], 1999. – Вип. 5: Педагогика и культурология музейной деятельности. – С. 71–81.

Цитувати: Караманов О. В. Роль навчального середовища в реалізації музейно-педагогічних програм і проектів / О. В. Караманов // Постметодика. – 2013. – № 3. – С. 41–44.

© О. В. Караманов, 2013. Стаття надійшла в редакцію 21.06.2013 ■